

Artikelen

Een kielstaartkegelbij (*Coelioxys alata*) in de Peel

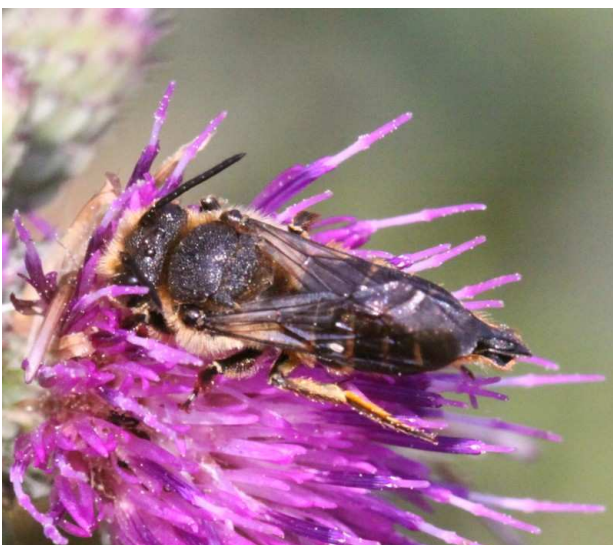
Jan Slaats

Waarneming

Op vrijdag 2 juli bij een rondje door de Grootte Peel viel mijn oog op een bruine kegelbij die aan het fourageren was op een kale jonker. De waarnemingen van kegelbijen zijn niet zo gewoon en een bruine kegelbij had ik nog nooit gezien. Deze bij gaf me ongeveer 30 seconden om er een aantal foto's van te maken, waarna ze verder vloog. Ondanks een aantal pogingen om de kegelbij nog terug te vinden, lukte dit niet meer.

Nadat de foto's overgebracht waren op de PC, werd een poging gedaan om de bij op naam te brengen. Dit betekende internet afspeuren naar tabellen en plaatjes. Het beste dat te vinden was, was een sleutel voor de Britse kegelbijen van Rowson & Pavett zoals te vinden op: <http://www.amentsoc.org/insects/fact-files/orders/coelioxys-key-low-res.pdf>.

De beschrijving die het beste in de buurt kwam was die van *Coelioxys rufescens* (maar *C. alata* staat niet in deze tabel). Aangezien *C. rufescens* de meest algemene bruine kegelbij in Nederland is, werd ze ook onder deze naam op Waarneming.nl geplaatst (Fig. 1).

Figuur 1. Kielstaartkegelbij op kale jonker in de Grootte Peel. Foto Jan Slaats.

Gelukkig kijkt Ivo Raemakers mee op Waarneming.nl en Ivo had gelijk gezien dat het een verkeerde determinatie was. Het betrof een kielstaartkegelbij (*Coelioxys alata*) (Fig. 2). Pas nadat ik deze naam had, kon ik ook een goed plaatje terugvinden op een website van onze zuiderburen:

<http://www.atlashymenoptera.net/page.asp?id=141>.

Figuur 2. Detail van de achterlijfspunt, waarop de extreem verbrede eindsterniet goed zichtbaar is. Foto Jan Slaats.

Een bijzondere soort

C. alata is een bijzondere soort die in Nederland en omliggende landen zeer zelden waargenomen wordt. Het is een koekoeksbij die naar alle waarschijnlijkheid parasiteert bij de eveneens zeldzame *Megachile ligniseca* (Klaverbehangersbij) en mogelijk ook bij *Anthophora fuscata* (Andoornbij) (Peeters et al., 1999). De vermoedelijk belangrijkste gastheer *M. ligniseca* geldt volgens de Rode Lijst als bedreigd (Peeters & Reemer 2003) maar wordt recent weer meer waargenomen (Anonymus, 2004 & 2005; Calle & Jacobusse, 2008; Raemakers, 2004).

De status voor *C. alata* in Nederland uit de Rode Lijst van 2004 is 'Verdwenen uit Nederland' (Peeters & Reemer 2003) en er zijn slechts enkele waarnemingen van deze soort uit ons land bekend. Tot voor kort stamden de meest recente uit 1938 (Borgharen) en 1943 (Babberich) (Peeters et al., 1999; Peeters & Reemer, 2003). Op 2 augustus 2002 is de soort echter terug gevonden in de Kievittepolder bij Cadzand in Zeeland (Calle & Jacobusse, 2008).

Ook in België, waar de kielstaartkegelbij eveneens zeer zeldzaam is, zijn er enkele recente vondsten. In Waarneming.be zijn 3 waarnemingen opgenomen, waarvan twee uit de provincie Antwerpen (beide 2009) en een uit Vlaams Brabant (2007). Vanwege de zeldzaamheid van *C. alata* is de precieze vindplaats onzichtbaar gemaakt en daardoor kan ik de vindplaats niet nauwkeuriger aangegeven.

De status voor *M. ligniseca* in Nederland uit de Rode Lijst van 2003 is bedreigd. "Komt verspreid over het land voor, maar is behalve op de waddeneilanden in de noordelijke provincies nog nauwelijks verzameld. Recente waarnemingen vooral van Ameland (FR) en Terschelling (FR) en uit Limburg".

Beschrijving vindplaats

De vindplaats is een gedeelte van de Grootte Peel waar een droge heide grenst aan een overgang naar

hoogveen. Hier ligt een oude akkertje waarop al meer dan 20 jaar een verschralingbeheer gevoerd wordt. In de overgang naar het hoogveengebied, ligt een boszoom met berk en wilg. In de zoom staan verder nog braam en enkele kale jonkers. Op deze plant werd *C. alata* foeragerend waargenomen. In de iets ruimere omgeving zijn er nog droge graslanden, met daarin op plaatsen veel jacobskruiskruid, droge heide, hoogveen en open eiken- en berkenbossen.

Aanwezigheid gastheer

De aanwezigheid van *C. alata* zou kunnen betekenen dat ook de gastvrouwbij er in de buurt zou zijn. Volgens de literatuur kunnen dit *Megachile ligniseca* en *Anthophora furcata* zijn. Gezien de flora van de Grootte Peel waar andoornsoorten afwezig zijn, kunnen we *A. furcata* hier uitsluiten. In de omgeving zou daarom *M. ligniseca* te vinden kunnen zijn. Deze behangersbij gebruikt waarschijnlijk graafgangen in dood hout. Vaak zijn dit mogelijk de graafgangen van de Wilgenhoutrups in wilg en els (Peeters et al., 1999). Wilgen zijn op de vindplaats aanwezig. *M. ligniseca* is polylectische soort en vliegt op Asteraceae, Lamiaceae (Gogala: <http://www2.pms-lj.si/andrej/meglig.htm>). Compositieten, in de vorm van distels zijn in kleine aantallen, jacobskruiskruid is in grotere aantallen in de omgeving aanwezig. Lipbloemigen zijn in de directe omgeving van de vindplaats niet te vinden.

De naam klaverbehangersbij zou doen vermoeden dat ook vlinderbloemigen met graagte worden bezocht. In geen van de geciteerde bronnen worden vlinderbloemigen als bezochte plant beschreven. In de directe omgeving (binnen een afstand van 500 meter) zijn ook geen vlinderbloemigen aanwezig.

Naar aanleiding van de vondst van *C. alata* is de omgeving afgezocht naar de gastvrouwbij *M. ligniseca*. In de directe omgeving van de vindplaats is deze bij niet aangetroffen. *M. ligniseca* is wel op andere plaatsen in de Grootte Peel waargenomen, waar deze bij vloog op kale jonker (*Cirsium palustre*) en speerdistel (*Cirsium vulgare*) (Fig. 3). Verder zijn er waarnemingen in vergelijkbare biotopen in de ruimere omgeving en wel in het Molentje te Neerkant en de Mariapeel bij Griendtsveen. Hier blijkt *M. ligniseca* vrijwel uitsluitend op kale jonker te vliegen. Er lijkt een zeer grote voorkeur te zijn voor kale jonkers die in de schaduw op nattere plekken staan. Op de vliegplaatsen is in de boszoom altijd wilg aanwezig. Alleen kale jonkers die vlak bij de bosrand staan worden aangevlogen, exemplaren die verder van de boszoom af staan, of in het open veld staan, worden niet aangevlogen. Er werden op 5 tot 10 meter vanaf de bosrand geen *M.*

ligniseca's waargenomen, terwijl er op enkele plaatsen wel veel kale jonker aanwezig was. Er is een waarneming gedaan waarbij de *M. ligniseca* werd waargenomen op speerdistels die meer dan 20 meter van de bosrand af lagen. Dit was wel vroeg op de morgen bij een temperatuur onder de 20° Celsius. Het aantal dieren per vliegplaats lijkt steeds erg klein.

Figuur 3. *M. ligniseca* stuifmeel verzamelend op speerdistel. Foto Jan Slaats.

Klaverbehangersbij in internetbronnen

Dubitzky et al. (2005) zeggen over *M. ligniseca*: “Die Belegexemplare dieser polylectischen, seltenen Art wurden von Ende Juni bis Mitte August u.a. an Ligulifloren Asteraceen und *Rubus caesius* gefangen. Nach Dorn & Weber (1988) besiedelt diese Blattschneiderbiene vor allem Waldgebiete der montanen Stufe und gilt als ausgesprochen kälteliebend, kann aber auch in der Ebene und in Siedlungsgebieten angetroffen werden. Die univoltine Bienenart nistet bevorzugt in bereits vorhandenen Hohlräumen in Totholz (z. B. Fraßgänge des Weidenbohrers), nimmt aber auch Nisthilfen (Bohrungen in Holz) an.”

Andrej Gogala zegt over de klaverbehangersbij: “Polylectic species. Pers. observations: Asteraceae, Lamiaceae. Nests in various pre-existing cavities, mainly in wood burrows. Cells are made of scraps of leaves.”

Dat de klaverbehangersbij eigenlijk distelbehangersbij zou moeten heten werd eerder geopperd door Ivo Raemakers (2004). Hij beschrijft hierbij ook de voorkeur van deze bij voor distels. In het Peelgebied lijkt er een zeer grote voorkeur voor kale jonker en speerdistel. Indien *M. ligniseca* echt nauwelijks

vlinderbloemigen bezoekt, zou de naam klaverbehangersbij misleidend zijn.

Zoekbeeld voor *C. alata*

Op basis van de vindplaats vermoed ik dat *C. alata* naar plaatsen zoekt waar kale jonkers (vaak ook nog in de schaduw) en/of speerdistels in de boszoom met wilg staan en inspecteert of er *M. ligniseca* aanwezig zijn.

Het zoekbeeld voor *C. alata* zouden die plaatsen zijn waar *M. ligniseca* vliegt. Deze vliegt op plaatsen waar kale jonker en/of speerdistel in de zoom van wilgenstruweel staan. Vaak staan de bezochte planten in de schaduw of halfschaduw. Dit ligt weer in lijn met de opmerking van Dubitzky et al. (2005) dat *M. ligniseca* een koude minnende soort is.

Literatuurlijst

- Anonymus, 2004. Leuke waarnemingen in 2003. - Bzzz 19: 19-24.
- Anonymus, 2005. Leuke waarnemingen in 2004. - Bzzz 21: 15-20.
- Calle, L. & C. Jacobusse (red.), 2008. Bijen en wespen in Zeeland. - Fauna Zeelandica deel 4, Het Zeeuwse Landschap, Wilhemina dorp.
- Dubitzky, A., S.M. Blank & K. Schönitzer, 2005. Die Hymenopterenfauna (Symphyta, Aculeata) im Norden von Dachau, Bayern. - Linzer Biol. Beitr. 37(1): 235-314; http://www.zsm.mwn.de/rhy/pdf/Dubitzky_et_al_2005.pdf
- Gogala, A., Bee fauna of Slovenia op: <http://www2.pms-lj.si/andrej/meglig.htm>.
- Peeters T.M.J., I. P. Raemakers & J. Smit, 1999. Voorlopige atlas van de Nederlandse Bijen. - European Invertebrate Survey-Nederland, Leiden, <http://www.repository.naturalis.nl/record/219846>
- Peeters, T.M.J. & M. Reemer, 2003. Bedreigde en verdwenen bijen in Nederland (Apidae s.l.); basisrapport met voorstel voor de Rode Lijst. - EIS-Nederland, Leiden, <http://www.repository.naturalis.nl/document/46554>.
- Raemakers, I., 2004. Is de Klaverbehangersbij (*Megachile ligniseca*) eigenlijk een Distelbehangersbij? - Bzzz 19: 24-26; <http://www.nev.nl/hymenoptera/bzzz19.pdf>.

Summary

Coelioxys alata, a very rare cuckoo bee in the Netherlands, was found in the Groote Peel, in the southeastern part of the Netherlands. In the last century this bee had been found only four times in the Netherlands: our Red List gives this species the status "extinct." This bee is also very rare in the surrounding countries.

The similarly rare host bee *Megachile ligniseca*, was also found in the area. A brief description of the biotope of this bee is given. In this biotope this bee visits mainly *Cirsium palustre* and *Cirsium vulgare*, very near to willow vegetation. This is probably the same biotope where *C. alata* appears.

Moordpartijen en ander leed

Rosita Moenen

Inleiding

Het is leuk om nestgelegenheid voor bijen in de tuin aan te brengen zoals voorgeboorde houtblokken, maar je wilt ook kunnen volgen wat daarin gebeurt. Het kunstnest met glazen buisjes dat een keer voor me gemaakt is, biedt daarvoor de mogelijkheid maar heeft een groot nadeel en dat is dat het vocht niet weg kan. Vaak beschimmelt de inhoud. Wanneer het wespennest betreft, kan de ontwikkeling in de eindcellen goed gaan maar versnottert soms de inhoud van de tussenliggende cellen. De kast hing eerst tegen de zuidzijde van het huis tussen en boven de begroeiing, dus extra warm en vochtig. Die plaats had als een ander nadeel dat er veel oorwormen zaten die de buisjes als schuilplaats gebruikten en de inhoud verorberden. Het verrassende van die plek was wel dat er veel langkopsmaragdgroefbijen (*Lasioglossum morio*) zaten waarvan de mannetjes de buisjes ook regelmatig

Figuur 1. Schuilende mannetjes van de langkopsmaragdgroefbij (*Lasioglossum morio*). Foto Rosita Moenen.

als schuilplaats gebruikten. Wat ik heel opmerkelijk vind voor een soort die in de grond nestelt. Na een fikse onweersbui zaten in een buisje zelfs een flink aantal bij elkaar (Fig. 1).

Dit jaar heb ik de kast naar de oostzijde verplaatst. Hier hangt hij onder een overkapping en de grond er onder is betegeld. Of het hier veel beter gaat, is nog afwachten. In ieder geval kon ik het afgelopen seizoen een paar leuke waarnemingen doen.

De bijen

De rosse metselbij (*Osmia rufa* = *O. bicornis*) blijkt zich goed in de buisjes te kunnen ontwikkelen. Waarschijnlijk omdat deze een vrij droge voedselbrij aanlegt. Het is de eerste bewoner in het seizoen die meteen de buizen met de grootste openingen (5 en 6 mm) inpikt. Deze bij heeft trouwens flink te lijden van de Drosophilidae *Cacoxenus indagator* die als voedselparasiet optreedt. Dit is direct waar te nemen aan de uitwerpselen van dit vliegje die eruitzien als een